

Esperanza Martínez en rolda de prensa pola consulta do Yasuní

O Yasuní en coidados intensivos

Esperanza Martínez¹
Acción Ecolóxica

Só como recordo (re-cordis significa volver pasar polo corazón) hai unha longa e dolorosa historia do Yasuní feita con eventos que provocaron deforestación, contaminación e mortes

Ten sido constante a presenza de empresas agresivamente depredadoras que afectaron “a vasta paisaxe cultivada” durante miles de anos polos pobos que habitaron e habitan a zona. O Yasuní é o territorio do pobo Waorani, eles son chamados “camiñantes de árbores”, non só por como gabean e colleitan, senón por esa maneira de marcar as rutas da cazaría crebando pólas e provocando gromos novos nas árbores.²

No país dos dereitos da natureza, o Yasuní provocou máis dunha reflexión sobre os sentidos da natureza con dereitos; sobre quen a tutela e o alcance desta protección; sobre como está todo inter-ligado. Aínda máis, sobre como se reproduce a vida da selva.

O Yasuní chegou a ser unha das utopías máis concretas do ecoloxismo ecuatoriano.

Os últimos 12 anos foron unha franca batalla pola utopía, pola comprensión doutras maneiras de pensar a existencia e por abrir fendas coa participación cidadá para conservar este territorio.

Apenas estamos empezando a entender a filosofía e a ciencia que sustentan os modos de “habitación” na selva. Estamos empezando a entender que eses territorios, considerados moitas veces como deshabitados, están efervescentemente habitados por milleiros de seres humanos e non humanos. Estamos procesando que significa que a natureza teña dereitos propios.

Dous camiños converxentes marcaron a historia recente do Yasuní:

1. A iniciativa Yasuní por deixar o cru no subsolo: Propuña deixar o cru do Yasuní no subsolo que, se ben naceu na sociedade (como sempre sucede coas propostas innovadoras), converteuse en política de goberno dende o ano 2007. A iniciativa Yasuní entrou en crise o 15 de agosto de 2013, cando o goberno nacional a cancelou.

En resposta, dende a sociedade pasouse a un proceso de recollida de sinaturas durante 6 meses para convocar unha consulta popular. Eran necesarias 583.324 sinaturas (5% do padrón electoral). O 12 de abril de 2014, YASUnidos -colectivo de colectivos-, entregou ao CNE 757.623. Porén, na verificación oficial anuláronse tantas sinaturas de xeito fraudulento que se declarou que non se alcanzara o necesario para a consulta. Desatouse entón unha batalla legal para demostrar a fraude; houbo auditorías, declaracións, actos de recoñecemento, ata que este 6 de setembro de 2022, o Tribunal Contencioso Electoral (TCE) ordenou ao Consello Nacional Electoral (CNE) que remita o proceso á Corte Constitucional para que continúe o trámite que daría paso á consulta popular.

A consulta popular polo Yasuní debería realizarse xunto coas eleccións de febreiro de 2023. Aínda que unha grande parte da infraestrutura petroleira xa está construída; tocará decidir se o cru que aínda está no subsolo permanece alí e que con isto a fronteira petroleira non se estenda sobre o Ispingo -campo que linda coa zona intanxible-, territorio dos pobos Tagaeri e Taromenane.

2. A protección de pobos en illamento. Os Tagaeri, Taromenane, Dugakaeri e outros pobos sen contacto –ou se acaso con contacto ocasional– sintetizan a experiencia histórica da autonomía, a autodeterminación e a liberdade de movemento. A estes pobos recoñecéuselles como territorio exclusivo, unha zona chamada “intanxible” (ZITT).

Os Tagaeri e Taromenane habitan entre os ríos Yasuní, Cononaco, Tiputini, Tivacuno e Tiwino. A ZITT é unha parte do seu territorio ancestral. O seu territorio limita con demasiados bloques petrolíferos, o 14, 16, 17, 25, 26, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 43, Campo Armadillo, Campo Tiwino e Campo Cononaco.³

O 10 de maio de 2006, outórganse medidas cautelares para estes pobos. O caso foi orixinalmente presentado por Fernando Ponce, Raúl Moscoso e Cristina Ponce, despois sumáronse a CO-NAIE e YASunidos.

O 18 de abril de 2007, presentouse no país a Política Nacional de Pobos Indíxenas en Situación de Illamento Voluntario; esta política recoñecía que a presenza da industria petrolífera provocaba violencia, enfrontamentos e incubación “de guerras internas entre os pobos Waorani”, e que estes pobos teñen “o seu dereito a existir conforme ao seu propio patrón cultural”; que hai que “impedir o ingreso de estraños en territorios dos pobos ocultos” e que os pobos Taromenane e Tagaeri son “testemuño vivo da nosa nacionalidade e patrimonio sociocultural tanxible e intanxible da Humanidade.”⁴

A partir de entón houbo dúzias de denuncias que demostran a falta de protección dos Tagaeri e Taromenane, e o incumprimento das medidas cautelares. A CIDH recoñeceu que “os Tagaeri e Taromenane son pobos eco sistémicos por vivir en estrita relación de dependencia coa súa contorna biolóxica da que se desprende

o seu sustento, cosmovisión, institucións sociais, costumes e a súa noción de ben vivir”.⁵ A audiencia da Corte IDH realizouse o 23 de agosto de 2022. Está pendente unha decisión final que dispoña as medidas de reparación.

2022: DOUS CAMIÑOS CONVERXENTES CRÚZANSE

No cruce de dous camiños feitos de denuncias, disputas e resistencias, está o petróleo.

Actividades predadoras como o caucho, a extracción de madeira ou petróleo golpearon a zona permanentemente; de todas as actividades predadoras, o petróleo foi a peor. Dende os inicios da actividade petrolífera ata a actualidade, pasaron tempos de ocupación, tempos de enfrontamentos, tempos de resistencia.

A contaminación das vías fluviais e o aire provocaron enfermidades. Os contaminantes -químicos, ruído, desfeitos- penetraron na cadea alimentaria, desarmaron a vida comunitaria; provocaron divisións, dependencia, frustracións, medo. Afectaron o clima, as chuvias, e alteraron o delicado equilibrio entre as diferentes especies.

Na audiencia da Corte IDH, Laura Rival comparou o petróleo co cancro, dixo: “Cando un organismo sofre un cancro, débese quitar o tumor maligno o máis rápido posible e, ademais da cirurxía, débese tratar o enfermo con terapia de radiación e quimioterapia.”

Na actualidade as zonas petrolíferas teñen os índices máis altos de cancro, de pobreza, de violencia. É a terra dos despoños á que lle urxe a terapia.

No cruce de camiños tamén está o xeito de pensarmos no mundo.

Cando se aprobou a nova constitución ecuatoriana púxose en discusión outra ontoloxía da natureza. O recoñecemento dos De-

reitos da Natureza fala dela como a Pachamama, “da que todos somos parte e é vital para a nosa existencia” e para permitir a vida en todas as súas dimensións, propuxo o Sumak Kawsay: “unha nova maneira de convivencia cidadá, en diversidade e harmonía coa natureza”.

O Sumak Kawsay resume a crítica ás visións tradicionais de desenvolvemento e, particularmente, ao extractivismo que, sendo profundamente colonial, consolidou o despoxo, economías fráxiles e políticas submisas. Non obstante, nas poboacións apegadas á terra aínda é posible recoñecer outras maneiras de relacionarse coa natureza, onde a relación non é de ‘oposición’.

Para os habitantes do Yasuní -os Waorani-, ‘ömere quêquí’ (‘facer na selva’) é algo que fan todos os animais e plantas, non só os humanos. Todas as especies, “procuran” o que necesitan e o que fai que a vida sexa máis favorable para a súa especie. Esta é a razón pola que os Waorani nunca colleitan totalmente o froito dunha árbore; é obvio para eles que hai aves, monos e animais terrestres que tamén se alimentan dos mesmos froitos. Debido a que as plantas e os animais teñen as súas propias necesidades e a súa propia vontade, vivir na selva require unha negociación constante e unha delicada diplomacia.

A proposta de deixar o cru baixo terra naceu como unha proposta política de moitas arestas. Como proposta política, debía desenvolver liñas relacionadas cun modelo de transición a un Ecuador post petroleiro a nivel nacional e un modelo de xustiza climática a nivel internacional. Formulaba unha nova opción para combater o calentamento global, evitando a explotación de combustibles fósiles, baixo a premisa das obrigas comúns pero diferenciadas.

Cando miramos o escenario global, vemos novas vías e bifurcacións. Estamos na 27ª Cimeira de Cambio Climático (COP27)

en Exipto, momento no que se avalía a falta de accións, o aumento das crises e os riscos xeralizados e inminentes. A pesar disto, vemos a presión de diferentes corporacións que impulsan os fracasados negocios do carbón e os novos negocios de control da atmosfera.

Sobre o petróleo, os avances que houbo en varios países de absterse de extraer reservas en lugares vulnerables entraron en crise coa guerra entre Ucraia e Rusia, non só se reactivan as minas de carbón en Alemaia, China, India, estanse autorizando zonas prohibidas, por exemplo, de Alaska en Estados Unidos ou de Bahía do Norte en Canadá. En todos os recunchos do mundo fanse buscas desesperadas mentres se aumentan os subsidios aos fósiles.⁶ 🇺🇸

Notas:

1. A avogada e activista Esperanza Martínez foi nomeada doutora honoris causa en novembro de 2022 pola Universidade Rovira i Virgili de Tarragona.
2. Ao empezar este artigo decátome do importante que ten sido o Yasuní na miña vida, de feito retraseime porque tiven que cambiar todas as miñas claves, esas que supostamente che dan seguridade.
3. CICAME 2009, 38; Aguirre 2010,47.
4. Rafael Correa. Discurso na Presentación da Policía Nacional dos Pobos en Situación de Illamento Voluntario. Disponible en: <https://www.presidencia.gob.ec/wp-content/uploads/downloads/2013/01/2007-08-13-Discurso-en-Acto-de-Presentacion-de-Politica-Nacional-de-Pueblos-en-Situación-de-Aislamiento-Voluntario.pdf>
5. CIDH. Informe No. 152/19. Caso 12.979. Fondo. Pobos indíxenas Tagaeri e Taromenane (en illamento voluntario). Ecuador. 28 de setembro de 2019. Pár. 13.
6. De acordo cun estudo realizado polo Fondo Monetario Internacional, no ano 2020, os combustibles fósiles –petróleo, carbón e gas natural- recibiron un total de 5,9 mil billóns de dólares en subsidios, aproximadamente 11 millóns de dólares por minuto.

